

Irena Štaudohar
KAJ HOČE ŽENSKA?

Irena Štaudohar
KAJ HOČE ŽENSKA?

UMco
20 let

Ljubljana 2021

Irena Štaudohar
KAJ HOČE ŽENSKA?

© za besedila Irena Štaudohar
© za knjižno izdajo UMco, d. d., 2021
Vse pravice pridržane.

Nekatera besedila so bila v krajši obliki že objavljena v časopisu *Delo*, ki prijazno dovoljuje njihovo knjižno objavo.

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Odkrito

Knjigo uredila: Renate Rugelj
Odgovorni urednik: Samo Rugelj
Jezikovni pregled: Polona Kekec
Oblikovanje ovitka: Rok Marinšek
Postavitev: Aleš Cimprič

Viri portretov: Wikimedia Commons ali navedeno ob sliki

Tisk: Primitus, d.o.o.

Naklada: 600 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2021

Knjižno delo je izšlo v okviru programa, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-4
141.72

ŠTAUDOHAR, Irena
Kaj hoče ženska? / Irena Štaudohar. - 1. natis. - Ljubljana : UMco,
2021. - (Zbirka Odkrito)

ISBN 978-961-7050-95-0
COBISS.SI-ID 58969091

*Za Neno,
ki je bila tako zelo zaljubljena v življenje.*

Vsebina

Uvod	11
Ljubezen je ...	15
Koga hoče ženska?	21
Prava moč	33

Diana Athill: Odkriti samozavest

Živeti do konca

41

Diana Vreeland: Uresničiti vizijo

Zakaj ne nosite klobukov, na katerih je sadje?

Češnje? Ribez?

53

Colette: Postati svoja ženska

Ko moje telo misli, ima moje meso dušo

67

Doris Lessing: Iskati svobodo

Za sabo treskoma zapreti vrata

87

Erica Jong: Uresničiti erotične fantazije

Ženska je ženska

105

Nora Ephron: Preživeti ločitev

Ljubezen umre, a upanje cveti za vedno

121

Dolly Alderton: Prijateljstvo

Kako zaceliti zlomljeno srce?

143

Susan Sontag: Erotičnost uma

Vročica čistega uma

161

Hannah Arendt: Ljubiti filozofijo in filozofirati ljubezen

Nihče nima pravice ubogati

179

Émilie du Châtelet: Najti strast in srečo

Ljubezen, matematika in igre na srečo

197

Georgia O'Keeffe: Odkriti puščavo in samoto

En popoln dan za drugim

211

Lee Miller: Preživeti vojno

Globina svobode

225

Jeanne Moreau: Spoznati, da so leta samo številka

Obstajata dve neskončni stvari

237

Zsa Zsa Gabor: Navodila za uporabo moškega

Blondinka na nebu z diamanti

251

Robyn Davidson: Potovati brez kompasa

Tri stvari, zaradi katerih je življenje znosno:

upanje, humor in psi

265

Karen Blixen: Pripovedovati zgodbe

Belo platno

281

Nan Shepherd: Telo prepustiti naravi

Zaljubljena v goro

301

Nadaljnje branje 315

UVOD

Vedno sem rada brala dobro napisane romane in biografije o posebnih ženskah. Zdelo se mi je, da mi dajejo moč, kot sirup z železom oživi slabokrvneža, da me prepričujejo, da je marsikaj mogoče in da ni pomembno, koliko ovir ti podtakne življenje, ampak to, kako jih premagaš. Da je treba čim dlje verjeti in kot vrtnar pod toplo gredo varovati najbolj občutljiva čustva, navaditi srce na vse letne čase. Pamet, ambicije in talente trenirati vsak dan. Biti divja in biti udomačena. Biti jezna, biti besna. Mirna, nežna in zadovoljna v svoji koži. Ameriška feministka Gloria Steinem je dejala, da jo je feminizem naučil, da ti ni treba živeti tako kot vsi – in prav to so me naučile zgodbe, zbrane v knjigi.

Danes se namreč zdi skorajda bogokletno pisati in premišljevati o tem, da nas ne oblikujejo le okolica, pamet in talenti, temveč tudi strasti in ljubezni. V sodobnem svetu, v katerem si želimo užitke brez čustev, odnose brez bolečin in intimnost brez tveganja, se zdi ljubezen vedno bolj ogrožena.

Ženske, ki nastopajo v zgodbah te knjige, so različne: glasne, tihe, sebične, dobre, sanjave, preračunljive, radovedne ... Druži jih to, da so imele ambicije in talente, da so bile močne in posebne, da so premikale meje, a da so vse iskale tudi ljubezen – veliko so premišljevale o njej, verjele vanjo in se v odnose vrgle kot s pečine v morje in potem med ribami pobirale svoje strto srce.

Niso iskale le ljubezni, ampak tudi svobodo, da bi lahko ustvarjale, premišljevale. Spomnim se na Anno Wulf, glavno junakinjo romana Doris Lessing *Zlata beležnica*, saj tako jasno pripoveduje prav o teh zapletenih željah. Verjela je, da ne bo nikoli dobra pisateljica in ženska, če se ne bo naučila živeti neodvisno od svojih ljubimcev. Hkrati pa se ji je zdelo, da ne more biti srečna brez ljubezni moškega, ki bi se mu popolnoma predala. Želela si je, da bi njegova strast preoblikovala njeno telo, da bi jo moški naučil, kako naj ljubi samo sebe, a je bila vedno znova razočarana.

Je ženska lahko svobodna, zaljubljena in hkrati srečna ali je ta želja obsojena na neuspeh? Angleška pisateljica Rachel Cusk pravi, da ženska sicer išče »svobodo« ali »ljubezen«, a so to le gore nekje daleč stran, ki se jim nikoli ne more približati. »Ko si dovolj star, ti postane jasno, da drži tista misel, ki jo imamo velikokrat z magnetom pritrjeno na hladilnik: Pomembna je pot in ne cilj.«

A vendar mislim, da ni tako. Mislim, da se je lepo vzpenjati na goro. Ženske, o katerih pišem, so – ne da bi pomislile na nevarnosti in brez jasnih načrtov za prihodnost – živele tako, da so uresničile svoje talente, dihale svobodo in odprle srce. Pesnica Nan Shepherd se je zaljubila prav v goro, slikarka Georgia O'Keeffe ni nikoli pozabila svojega moža, znamenitega fotografa Stieglitza, a vendar je pravo

ljubezen našla šele v puščavi, v samoti. Hannah Arendt, ki je učila, kako pomembno je razmišljati s svojo glavo, je zaznamovala nesrečna ljubezen s slavnim filozofom. V svojih dnevnikih je premišljevala o prevari, izdaji in bolečini, vendar je globoko verjela v Balzacov izrek, ki si ga je prisvojila: »Velike strasti so tako redke kot mojstrovine.« Intelektualka Susan Sontag je ugotovila, da noben medčloveški odnos ni skrivnosten, razen ljubezni. Émilie du Châtelet pa je, ko je imela najbolj strto srce, napisala priročnik o sreči. V njem je ugotovila, da se moramo, če želimo biti srečni, znebiti predsodkov, gojiti vrline, predvsem pa uživati in biti strastni.

Preživele so ločitve in strta srca. Scenaristka in režiserka romantičnih komedij Nora Ephron se je kljub temu, da jo je mož prevaral in zapustil, ko je bila visoko noseča, odločila, da bo junakinja in ne žrtev svojega življenja, zato je o tem svojem najbolj nesrečnem obdobju napisala zabaven roman, in postal je uspešnica.

Te ženske so bile močne, ker so si dovolile biti tudi občutljive, ker pri ljubezni niso želele delati kompromisov in ker jih ni zanimalo, kaj si o njih mislijo drugi. Zato so zame prave romantične junakinje.

Ženske se največ naučimo iz življenja drugih žensk. Ko sem brala in preučevala njihove biografije, sem se spraševala, ali lahko ločimo njihovo ustvarjanje od njihove intimne. Ali ljubezen označuje naš odnos do sveta?

Spraševala sem se, kaj je ljubezen, kako in kdaj si v glavi ustvarimo ljubezenski zemljevid, ki oblikuje naše želje. Je romantična literatura, ki jo beremo od najstniških let naprej, tista, ki zapečati naše ideale?

A na koncu vseh teh življenjskih zgodb je pomembno spoznanje, ki včasih pride prej, največkrat pa šele z

izkušnjami in se ga lahko naučimo le sami – samospoštovanje, ljubezen do sebe, je največja vzletna steza za srečo.

Kaj torej hoče ženska? Dobri stari Freud se je to spraševal do konca življenja, in čeprav je desetletja in desetletja vstopal v skrivnostne duše žensk, polne želja, histerije in hrepenenj, ni našel odgovora.

V pesmi z naslovom *Kaj hoče ženska?* Kim Addonizio pravi: *»Hočem rdečo obleko. Hočem, da je odprta in izzivalna, / hočem, da je pretesna, hočem jo nositi, / dokler je nekdo ne strga z mene. / Hočem, da je brez rokavov in z odprtim hrbtom, / ta obleka, tako da nikomur ni potrebno ugibati, / kaj je pod njo.«* V tej rdeči obleki bi se sprehodila po glavni ulici mesta, nadaljuje pesnica, kot da je edina ženska na zemlji.

Ženska si želi, da bi svojo pamet, srce, dušo in telo nosila s takšno močjo kot to obleko iz pesmi.

Diana Athill

1917–2019

Odkriti
samozavest

Diana Athill

Živeti do konca

Ker je dočkala zelo visoko starost, so jo, kot je to navada, vsi spraševali o tem, kaj je v življenju najbolj pomembno. Angleška pisateljica in urednica Diana Athill je potrpežljivo odgovarjala. Pripovedovala je o tem, da največ štejejo preproste in lepe stvari, ki si jih doživel. Recimo to, kako jo je nekoč v galeriji povsem začarala neka slika, kako je nekega jutra plavala v morju ali ves dan ostala v postelji z ljubimcem. Ti spomini in intenzivna občutja z leti postajajo še bolj dragoceni.

V svoji zadnji knjigi z naslovom *Alive, Alive Oh!* (Živa, živa, oh!) piše o tem, da kadar jo daje nespečnost, šteje moške, s katerimi je spala, namesto da bi štela ovce. »Dnevi in noči stare ženske prav zaradi takšnih stvari nikoli niso dolgočasni.« V življenju si moramo nabrati čim več lepih vznemirjenj in jih shraniti za pozne dni, uči. »Vsaka ženska mora imeti nekaj dobrih ljubezenskih avantur.« Spomini na posebne trenutke v življenju so ji dolgo služili in zbirala jih je do zadnjega dneva. Bila je velika optimistka. Ko je nekaj let pred smrtjo pristala na invalidskem vozičku, je veselo povedala, da ji je všeč, ker zdaj v muzejih gleda

znana platna s povsem druge perspektive, in zdi se ji, kot da jih gleda prvič. V zadnji knjigi piše tudi o tem, da zelo rada kupuje oblačila po katalogih in jih potem dobiva po pošti. Njen nasvet je, večji ko je občutek krivde zaradi zapravljanja, boljši je nakup.

Umrla je leta 2019, stara je bila sto eno leto. Dolgoživost je imela v krvi. Njena mama ji je pri dvaindevetdesetih v smehu rekla, da ne more verjeti, da ima hčer, ki je stara sedemdeset. Mama je takrat že težko hodila, a je vsak dan, oprta na palici, odšla na sprehod na svoj vrt in še vedno je sebe dojemala kot živahno Kitty Athill.

Spomnim se, da sem nekoč brala članek, v katerem je Diana Athill odgovarjala na vprašanja bralcev. Mlada ženska jo je vprašala, kakšen nasvet bi dala tridesetletnici. »Naj se zaplete v čudovito ljubezensko afero, če se že ni.« Diane Athill družbene norme, ki dušijo žensko, niso zanimale, čeprav je živela še v času, ko bi jo lahko, ko bi jo morale.

Pisati je začela pozno, šele pri štiriinštiridesetih. Vsaka njena knjiga je avtobiografska. Doma imam njena zbrana dela, h katerim se vračam redno kot štorcklja iz Afrike – ne le zato, ker zna dobro pisati, ker so njeni stavki zelo jasni in preprosti, kar mi je všeč, ampak tudi, ker je tako zelo iskrena in je bila proti koncu življenja vedno bolj optimistična, kar se mi zdi precej nenavadno, a spodbudno.

Prva njena knjiga, ki sem jo prebrala, je bila *Somewhere Towards the End* (Nekje proti koncu). Nekoč mi jo je podaril Tadej Zupančič. Mislila sem, da gre za žalostno zgodbo o staranju in koncu življenja, vendar sem presenečeno ugotovila, da je v njej nekaj meditacij o smrti, a je to predvsem knjiga o oblekah, nakitu, ljubezni in seksu, brez romantičnega poveličevanja. Napisala jo je pri devetinosemdesetih.

Ko premišljuje, ali v življenju kaj obžaluje, se spomni dveh stvari; tega, da je malce preveč sebična in se mnogokrat ni znala prav dobro živeti v druge, in tega, da je bila preveč lena, kajti zdaj ji je žal, da ni doživela še kakšno pustolovščino.

Urednica pisateljev

Po vojni je Diana Athill s prijateljem in občasnim ljubimcem Andréjem Deutschem ustanovila založbo, ki je nosila njegovo ime. Prva knjiga, ki jima je prinesla veliko slavo, je bila uspešnica *Goli in mrtvi* Normana Mailerja, ki je v Angliji ni želela objaviti nobena druga založba, saj je bila polna preklinjanja in opolzkih besed. Še preden je izšla, so v konservativnem *Sunday Timesu* napisali, da je knjiga tako pokvarjena, da je ne sme videti noben moški, ženska, kaj šele otrok. Že naslednji dan so jo bralci razgrabili. Prodali so jo v več kot 150.000 izvodih. Po tem velikem uspehu je založba začela izdajati dela slavnih avtorjev. Diana Athill je bila urednica tudi največjim, od Simone de Beauvoir do Philipa Rotha, od Johna Updika do Margaret Atwood. O uredniških izkušnjah je napisala knjigo z naslovom *Stet* (Prezri).

Morda zato, ker je bila tako dobra urednica, v njenih knjigah ni odvečnih besed. Rada je rekla, da se je pri pisanju držala pravil: če lahko nekaj poveš z dvema besedama, to povej z dvema besedama, če obstaja angleški izraz za neko reč, nikar ne uporablaj tujk. Metafore so pri njej redke, a so tako resnične, da se zdi, da jih lahko popiješ. Nima smisla pisati o sebi, če nisi popolnoma iskren, je njeno vodilo. Kot kirurg, ki se mu nikoli ne zatrese roka, zareže naravnost v svoje čustvene zgodbe, a je njen rez tako natančen, da se kri sploh ne pocedi, le meso se odpre.

V neke vrste potopisu *A Florence Diary* (Dnevnik iz Firenc) piše o tem, kaj vse je leta 1947 doživela na potovanju v Firencah, o moških, ki jih je srečala, sladica, ki jih je jedla, in o umetnosti, ki je bila vsenaokoli. V knjigi *After a Funeral* (Po pogrebu) opisuje ljubezen s koptskim pisateljem Waguihom Ghalijem (v slovenščino je preveden njegov roman *Pivo v biljardnici*), s katerim sta bila skupaj tri leta. Ona ga je klicala Didi. »Padala sem na zatirane tujce.« Bil je zapletena osebnost, depresivec, igralec na srečo, kruti narcis in ženskar. »Zaljubila sva se in odljubila,« zapiše Athillova. Leta 1969 je v njenem stanovanju naredil samomor. Knjiga o njem je neverjetno iskrena. V njej govori o vsej grozi, ki jo je doživela z njim, pa tudi o svojih čustvenih izpadih. Opisuje, kako zelo rad je imel knjige, še posebej ruske pisatelje. »Zakaj sem se rodil? Se je vprašal in si odgovoril: Da bi bral Čehova.« Athillova odkrije, da je bilo za njegovo nesrečno življenje krivo še bolj nesrečno otroštvo, zato knjigo konča z mislijo, da jo posveča nesrečnemu pisatelju in vsem, ki načrtujejo, da bodo vzgajali otroke. Prav iz te knjige je njena misel o tem, kako se ljubezni zavedamo šele, ko nekoga gledamo: »O čem razmišljaš, me vpraša ljubimec, s katerim ležim v postelji. Ne razmišljam. Gledam. Obliko obrvi, rahlo premikanje živcev pod tanko kožo pod očesom, obliko ustnic ... Ne vem, kaj vse me učijo te podobe. Čutim, da jih moram gledati, in to je ljubezen.«

Prevara

Ne vem, kako ji vedno znova uspe o tragičnih in nežnih stvareh pisati tako zelo brez sentimentalnosti, a vendar

čustveno. *Instead of a Letter* (Namesto pisma) je njen prvenec, njena terapija, v kateri se izpove o dogodku, ki jo je najbolj zaznamoval – o tem, kako jo je zaročenec, njena velika ljubezen, zapustil, ko je bila stara dvaindvajset let. Poročil se je z drugo žensko. Njeno srce je po tem postalo majhno kot zrno graha. Njena samozavest je poniknila. Bila je ponižana, nesrečna, depresivna. Potrebovala je kar dvajset let, da je znova postala močna.

Če se spomnim podobne zgodbe svoje prijateljice, pomislim, da lahko žensko ali moškega nesrečna prva ljubezen glede odnosov zaznamuje bolj kot nesrečno otroštvo ali kakšni drugi vzorci, o katerih govori psihoanaliza.

A pojdimo na začetek knjige *Instead of a Letter*, saj jo Athillova začne prav s tem, z opisom njenega srečnega otroštva. Bila je poseben in samozavesten otrok in kasneje najstnica. Jo je nesrečna ljubezen tako spremenila, ker je bila že kot deklica preveč romantična, se sprašuje v nekem intervjuju. Se to pogosto zgodi v življenju? Je zaradi ljubezenskih romanov, ki jih je brala, imela še posebej občutljivo srce?

Otroštvo je preživela v Norfolku, v čudovitem dvorcu stare mame, ki je imel kar dvajset spalnic. Ko beremo o številnih služabnikih, butler, trije vrtnarji, šofer, kuharice, spletične, guvernante ..., še *Downton Abbey* ob tem zveni kot aristokracija za amaterje. Najbolj se spominja dolgih poletij; vsi spomini na otroške dni so obsijani s soncem, saj jih je preživela zunaj. Ko je bila najstnica, sta jo najbolj zanimali dve stvari, konji in seks. V dedkovi knjižnici je našla knjigo z opolzki verzi in jo ponoči zavzeto čitala, dokler je niso zasačili. Ves čas je bila zaljubljena, že pri štirih letih se je zagledala v vrtnarjevega sina. Vedno si je

predstavljala, da bo središče njenega življenja moški, ki jo bo noro ljubil in ona bo ljubila njega, da se bo poročila in imela veliko družino.

Ko je bila stara petnajst let, je k njim za učitelja prišel mlad študent iz Oxforda. V knjigi ga imenuje Paul. Njegovo pravo ime je bilo Tony Irvine. Zaljubila se je vanj. Všeč ji je bil, ker sta veliko jadrala, ker je poznal imena vseh ptic in ker jo je naučil, da so pomembni ljudje in ne socialni razred, v katerega se rodiš. Predvsem pa jo je naučil, kako lepa in zanimiva je svobodomiselnost.

Ko je tudi ona odšla na študij v Oxford, sta se zaročila. Gledala sem televizijski intervju z Athillovo, v katerem je pripovedovala zgodbe o Paulu, ki je čisto spremenil njeno življenje, razširil je njen pogled. Nekoč ji je povedal, da je njegov prijatelj homoseksualec in da si želi, da bi ga spoznala. Odšla sta na obisk v njegovo majhno sobico. Prijatelj je bil bolan, ležal je v postelji in kar iz steklenice pil viski. Ulegla sta se k njemu v posteljo in celo popoldne so skupaj pili viski in kadili. »To so bila nebesa!« je vzkliknila na koncu pogovora. Lepo jo je gledati, starejšo gospo, ki navdušeno govori takšne zgodbe.

Paul je odšel med vojne pilote, kmalu so ga premestili v Egipt. Pisala sta si dolga pisma. Še preden je zjutraj odprla oči, je vedela, da bo prišlo njegovo pismo, »zrak je dišal drugače«. Sporočil ji je, da so ga premestili v Transjordanijo in da morata zato prestaviti poroko, ki sta jo načrtovala za konec leta. Poslal ji je še dve ljubezenski pismi in potem so nehala prihajati. Oglasil se je šele čez dve leti in jo prosil, naj ga razreši njune zaroke, saj se je poročil in pričakuje otroka. Leta 1941 je prejela pismo, da je umrl, ko se je v severni Grčiji z bombnikom zaletel v goro.

Nevarna razmerja

V mnogih knjigah Athillova napiše, da je bil najbolj strašen trenutek v njenem življenju tisti, ko ji je mama zjutraj v posteljo prinesla rjavo ovojnico s pismom, v katerem je pisalo, da je Paul mrtev. Njena prva misel je sicer bila, zdaj bo konec moje žalosti. A je ni bilo. Pri dvaindvajsetih letih je bila zapuščena in sama. Njena bolečina je bila skoraj fizična. Nekoč je slišala svojo mlajšo sestro, ko je svojemu fantu povedala, da ne želi končati tako kot njena sestra, saj se nihče ne bo želel poročiti z njo. Ni izgubila le moškega, ki ga je ljubila, temveč tudi prihodnost z njim. Svojo ženskost je potisnila na stran, prav tako seksualno samozavest. »Obdobje od dvajsetega do tridesetega leta je bilo izgubljeno, saj sem premišljevala le o tem, da se nikoli ne bom poročila.«

Spraševala se je, ali je za to kriv njen oče, ki je bil do nje vedno zelo hladen; morda je on vanjo vsadil seme, da ženska, ki jo moški zavrne, ni vredna, da bi se zanjo kdo boril. Mrtva čustva je želela obuditi z aferami, seksom za eno noč. Takrat se je njena zavest, kot zapiše, razdelila na dva dela, kot da bi bila v transu. En del se je ubogljivo zlil z rutino seksa, drugi je vse skupaj opazoval in se ironično nasmihal. »Nisem imela energije, da bi lovila moške, a če so se že pojavili, sem spala z njimi.« Ljubezenske afere so se vrstile in na neki način jih je vzljubila, pomenile so vitalnost. Žalost je ni ustavila, moške je imela rada, čeprav jim ni zaupala. Vedela je, da bo bolečino in ljubezen vedno povezovala in da bo vedno slutila, da se bodo njena ljubezenska razmerja slabo končala.

Med njenimi ljubimci je bil tudi Američan Hakim Jamal, s katerim sta bila priložnostna ljubimca. V mladih letih je bil kriminallec in odvisnik od heroina, kmalu pa je postal

radikalni borec za pravice temnopoltih in ljubimec igralka Jean Seberg, ki ga je v 60. letih spoznala v Londonu, kamor ga je pripeljala Vanessa Redgrave. Pri založbi André Deutsch je izdal knjigo *From the Dead Level* (Z mrtve stopnje) o Malcomu X, v katerem so dialogi divji, kot da bi jih napisal Tarantino. Razmišljal je tudi, da bi v Gvajani ustanovil utopično komuno. Njegova politična retorika, kot piše v knjigi *Make Believe* (Pretvarjanje), je Athillovo dolgočasila, bolj zanimivo se ji je zdelo njegovo življenje, čeprav je bil psihično zelo nestabilen in je imel kompleks boga. »Kličejo me črnuh, a ustvaril sem svojega črnuha. Sam sem svoj črnuh, neznosno lep, zelo črn in predrzno artikuliran.« Kasneje so ga člani radikalne temnopolte skupine ustrelili v Bostonu.

Kar štirideset let je živela z dramatikom z Jamajke Barryjem Reckordom, čeprav je njuna ljubezenska afera je trajala manj, le osem let. Nekaj časa je bila »druga ženska«, saj je bil poročen. Nikoli ji ni rekel, da jo ima rad, oziroma ji je to povedal na svoj način. Nekoč sta plesala in on ji je zašepetal v uho: »Ali te ljubim?« »Da, dragi, ljubiš me,« mu je rekla. Pri enainštiridesetih je z njim zanosila, bila je ravno pomlad in zdela se ji je najlepša v življenju. Po nekaj mesecih je imela spontani splav. »Kako je lahko še nerojeno bitje ustvarilo tako lepo pomlad?« Kasneje je pisala tudi o tem, da je morda bilo tako prav, saj ni bila preveč materinski tip. Pri stotih letih ni obžalovala, da ni imela otrok in da se ni poročila.

Ko sta z Barryjem prenehala spati skupaj, je izginila tudi njuna ljubezen. On se je zaljubil v drugo žensko, a ker nista imela stanovanja, ju je Athillova povabila, naj oba živita pri njej. Z Barryjem takrat nista bila več ljubimca, zato to ni bil klasičen *ménage à trois*. Ni bila ljubosumna in Sally, tako je bilo ženski ime, je postala celo njena najboljša prijateljica.

Prva knjiga

V njenih knjigah je veliko modrosti in spoznanj o odnosih med moškim in žensko. Nekoč se je recimo zaljubila v nekega moškega, a ji je ta že na začetku avanture povedal, da je ne ljubi in da se najbrž ne bo zaljubil vanjo. Čeprav je bil tako kruto iskren, jo je naučil, da če se to zgodi, je iskrenost najboljša; lažna prijaznost ali poigravanje z zaljubljenim srcem je najbolj kruta stvar, saj pri zaljubljencu ustvari lažno upanje, ki se lahko spremeni v obsedenost z ljubljnim. Čeprav ji je bil ta moški zelo všeč, jo je njegova iskrenost obvarovala trpljenja. Razšla sta se in hitro se je potolažila ter iz te kratke zgodbe odšla brez ran.

Imela je toliko moških, a ko so jo večkrat spraševali, kdaj je bila najbolj srečna v življenju, je povedala, da takrat, ko je začela pisati. Občutek, da pripoveduje svojo zgodbo, jo je osvobodil. Ni se več imela za žensko, ki jo moški zapuščajo, za žensko, ki se nikoli ne bo poročila, ampak za žensko, ki zna pisati. Bila je stara 44 let. Opazila je, da so v časopisu *Observer* objavili razpis za najboljšo kratko zgodbo, ki jo je morala podpisati s psevdonimom, in ker je ravno zadela pet funtov na konjskih stavah, ki jih ji je prinesel konj z imenom gospod Watt, se je podpisala s tem imenom in zmagala. To ji je dalo polet. Začela je pisati o sebi, o tem, kako se je počutila, ko jo je Paul zapustil, želela je priti do dna temu, kaj se je zares zgodilo, in pisanje ji je zacelilo srce. Ugotovila je, da ne potrebuje moškega, če želi biti izpolnjena, tudi če se nikoli ne poroči, bo vedno imela literaturo. In svoje obvezno dremanje po kosilu. »Najlepše stvari so se mi zgodile, ko sem sedela ali ležala.« Iz ene od njenih knjig sem si izpisala misel o spanju: »Spanje je eden največjih užitkov vsakdanjega življenja, je naravno

zdravilo za srečo, zagotovljen pobeg od žalosti in dolgčasa, udomačena mistika.«

Ima tudi svojo teorijo o seksualni revoluciji. Po njenem mnenju se nikakor ni začela v 60., ampak veliko prej, v 30. letih. Takoj ko so na trg prišli avtomobili. Zadnji sedeži so postali zatočišče za ljubimce vseh vrst. Za mlade, za tiste, ki so varali, za priložnostni seks, saj so v avtomobilu lahko bili sami in so imeli streho nad glavo.

Njena najboljša lastnost, kot pravi, je v tem, da je vedno znala uživati: v moških, umetnosti, hrani, potovanjih, oblekah in vedno se je znala pobrati, potem ko je doživela tragedije in velike žalosti. Eden njenih najljubših citatov je Ruskinov: »Najlepša stvar, ki jo naredi človeška duša na tem svetu, je, da vidi.« Treba je gledati – to ni nikoli stran vržen čas.

Ko je bila v domu za ostarele, tja se je preselila šele nekaj let pred smrtjo, je rada povedala, da ji je žal, ker ni v življenju več potovala, da bi videla še več zanimivih krajev in spoznala še več zanimivih ljudi. V knjigi *Alive, Alive Oh!* (Živa, živa, oh!) že v uvodu oznani, da je po petinsedemdesetem letu povsem izgubila zanimanje za erotiko, kar je bilo zanjo precej nenavadno, a so se ji izostrili čuti za druge lepe stvari, recimo naravo, umetnost, še bolj jasni so postali spomini na lepe dogodke iz preteklosti. »Najprej sem bila ob tem spoznanju šokirana, potem pa pomirjena. Kar nenadoma se mi je zazdelo, da stojim na čudoviti pečini s prekrasnim razgledom in diham svež zrak. Moški so postali le del mojih spominov, tako kot spomin na poletje v Benetkah, na čudovito pokrajino na Škotskem, na jagode z vrta stare mame.«